

צוף ברכות דף כא הדף

[סוף דף כ:]

בדין הרהור כדיבור ושומע כעונה אם נחשב כדיבור

ויש מקום לומר שאף שעקימת שפתים יש כאן, אך אין כאן שום דבר מעשי. וכל זה הוא רק בדבר שאינו ניכר כלפי חוץ, אך אדם המקשיב לשיעור נחשב כמצב באדם שכעת הוא בעמדת שומע, או בעמדת מצטרף לברכתו של חברו, וזה אין לבעל קרי לעשות. כלומר ענין הרהור כדיבור הוא נידון האם הרהור שחושב על המלים המסוימות בריכוז נחשב כמצב באדם, של עוסק ומהרהר.

בעיקר הנידון אם הרהור כדיבור או לאו כדיבור, יש לדון מהו יסוד המחלוקת שלא נתבאר היטב בסוגיין במה נחלקו. עוד צריך ביאור, מדוע שומע כעונה חמור יותר מהרהור, כמבואר בדברי התוס' כאן, הרי בשניהם אינו עוסק בדיבור בשפתיו.

ונראה לומר שיסוד המחלוקת אם הרהור כדיבור או לאו כדיבור הוא שמצד אחד יש כאן מקום לומר שהרהור הוא בעצם מעשה שכופה את מחשבתו לעסוק בדבר, ומאידך אין כאן מעשה בגוף. ומאידך הדיבור אין בו אלא עקימת שפתים

במקור דין ברכות התורה

ישראל עונים אמן, שמע מינה שמשה רבינו בירך. ונראה מוכח מכאן שענין זה של ברכת התורה איננה כברכת הנהנין שהוא חיוב ברכה אלא הוא ענין קריאה בשם ה'. והכרזה של כבוד שלימוד התורה ייחשב כקריאה בשם השם.

בגמ' אמרו שמקור דין ברכות התורה הוא מזה שנאמר הבו גודל לאלוקינו. כלומר משה רבינו אומר לכלל ישראל לענות אחריו אמן, לאחר הברכה שיברך קודם הלימוד. וצריך עיון שאם כן כל הברכה נאמרה בדרך אגב. שמתוך זה שעם

בגדר דין ברכת התורה לאחריה וברכת המזון לפנייה

לברך גם על הלחם המונח לפניו, ואפשר לברך גם על השגת התורה.

אמנם כיון שהוא חידוש הוצרכה הגמ' ללמוד בקל וחומר, שיש מעלה לברכת התורה בזה שיש ברכה לפנייה באופן מפורש שזה מגלה לנו שגם אם נאמר שיש ברכה גם לפנייה וגם לאחריה, הברכה העיקרית היא לפנייה. ובברכת המזון עיקר הברכה היא לאחריה.

ולפ"ז מובנת דחיית הגמ'. מה למזון שכן נהנה, כלומר בברכת המזון לאחריו יש מציאות מוחשית הנוצרת מן האוכל שיש שובע. אך בלימוד התורה, אין ההשגה שהשיג מוחשית מספיק בכדי לברך עליה. וכן להיפך, התורה המונחת לפני הלומד לעסוק בה, חשובה הרבה יותר מן המזון המונח לפני האדם, שהוא רק חיי שעה. ולכך מסתבר לחזור אל נקודת המוצא, שעיקרה של ברכת התורה על הלימוד, ושל המזון על השובע.

ומזה אנו יכולים להתבונן שהתורה איננה כשאר חכמות. שעיקרה של תורה הוא עצם הלימוד. וגם אם הושקעו שעות רבות בלימוד שלא הניבו פרי אל יפול האדם ברוחו, שההשגה היא מתנת שמים שראוי לברך עליה, אך גם אם היה אפשר לברך עליה, זה היה טפל אל עיקר מעשה הלימוד.

הגמ' צריכה ביאור, מתחילה אמרו ומה ברכת המזון שאינה טעונה לפנייה, למרות שעליה אנו דנים. ופירש רש"י שלא נאמרה ברכה במפורש. ולא נתבאר מהו יסוד ההבדל אם נאמרה ברכה במפורש או לא. וכן צ"ב כיצד אפשר לומר קל וחומר באופן הפוך זה מזה. שמתחילה אומר שברכת התורה חמורה ולאחר מכן אומר שברכת המזון חמורה. עוד צ"ב מה שדוחה הגמ' מה לברכת המזון שכן נהנה ומה לברכת התורה שכן חיי עולם הבא. והרי לא מצינו פירכא מעין זו על קל וחומר, שכל עניינו של קל וחומר לגשר על הבדלים, וללמוד רק את הענין.

ונראה שהקושיא הגדולה מכל היא, הרי אפשר לפרוך את כל הבנין ולומר. אדרבה. המזון והתורה טעונים **ברכה אחת**. ברכת המזון רק לאחריה וברכת התורה רק לפנייה. **ונראה** לבאר, שיש הבדל מהותי בן ברכה לפנייה לברכה לאחריה. כשאדם מברך לפניו הרי הוא מודה על המתנה. ולאחריו הוא על מה שהכניס ושאל אל קרבו. וזה היה פשוט לגמ' שעיקר ברכת המזון היא להודות על מה שנכנס אל קרבו, ועל התורה היא על מה שקיבל את התורה שעשועיו של הקב"ה. שההשגה של התורה טפלה אל הלימוד עצמו. ובמזון העיקר הוא השובע ולא הלחם היוצר אותו. אלא שרצתה הגמ' לומר, שמסברא נחדש שאפשר

והנה יש להעיר וכי עלה על דעת רב יהודה לומר שברכת הלחם דאורייתא ושברכת המזון לאחריו דאורייתא. ונראה שבא לומר שאף שהלימוד נדחה, אך הענין לא נדחה. ויש להיזהר יותר בברכת הלחם להתייחס אליה כאל דאורייתא. וכן אף שנפסק שאין מברכים ברכת התורה לאחריה, מכל מקום כשקם מן הלימוד להודות בלב נרגש על ההשגות הנפלאות שרכש בשעת הלימוד. ועל הסייעתא דשמיא שליוותה אותו להבין ולהשכיל.

בדין מי שהתחיל אתה חונן בשבת וביום טוב

וואה מול עיניו שינוי הניכר לעין, ולכך עלול הדבר לקרות. ועוד שהרי טרדות הפרנסה אמורות להתבטל בכל אופן, ועל האדם לעמול להשכיח מלבו את מחשבות הפרנסה, אך עמל התורה והטרידה לדעת את סודה של תורה, אמורים ללוות את האדם גם בשבת, ולכך בני בי רב עשויים לטעות יותר. ובאמת פוק חזי, שהאדם יראה על עצמו, כמה פעמים קרה לו שהתחיל תפילת חול בשבת וכמה פעמים שכח לומר יעלה ויבוא.

הני בני בי רב דטעו ומדכרי וכו'

כתב המעדני יום טוב [על הרא"ש כאן על אתר אות י'] שהשאלה נשאלה על בני בי רב שכיון שטרודים בגירסתם טועים ומזכירים של חול בשבת. ולכאורה קשה ששאר אנשים טרודים בפרנסתם, ומדוע לא יקרה להם כדבר הזה. ואפשר לומר שכל אדם הטרוד בפרנסתו כשמגיעה השבת ויש לו זמן להתפלל כראוי כל האווירה מורגשת כיום מיוחד, ולכך אין דרכו לטעות להתפלל של שבת בחול, אך התלמיד חכם שנמצא בבית המדרש כל השבוע, איננו

ביאור הענין שחייב לסיים את הברכה משום שאמר אתה חונן

יש לעיין מה בכך שאמר את המלים אתה חונן, הרי אין כאן ברכה לבטלה. אלא שבח לקב"ה ולכאורה יכול להפסיק באמצע. ונראה שכיון שנמצא באמצע תפילה, לכך יש לו לסיים בכדי שלא יחשב כאילו דיבר דברי שבח באמצע התפילה. וכביכול ניתנת האפשרות לתקן את דבריו שדיבר באמצע התפילה.

ואם התחיל ביום טוב ברכת שבת שאמר ישמח משה במקום אתה בחרתנו, לכאורה יפסיק מיד, שאין אפשרות לתקן את מה שאמר. אך לכתחילה מתקנים את מה שאמר.

והנה בתחילה סברה הגמ' להוכיח מן הדין הזה שאם התחיל בשבת מסיים שגם מי שהתחיל תפילה שאינו אמור להתפלל כלל יגמור את הברכה. ולפי הבנת הגמ' בקושיא יצא לנו, שאפילו תפילה שאינו אמור להתפלל כלל צריך לסיים את הברכה יצא לנו הבנה חדשה, שהטעם שמסיים את הברכה איננו משום שאם לא יסיים נמצא מדבר באמצע תפילה. אלא שאין זו כבוד של הברכה שלא יסיימה.

נמצא שיש כאן שינוי כביר בין הבנת הגמ' בהו"א להבנתה במסקנה בגדר הטעם שסיים את ברכת אתה חונן.

ביאור דעת ר' אשר מלוניל שאם התחיל ברכת השיבנו בשבת פוסק באמצע ברכה

מבואר שאם התחיל ברכה רביעית יגמור. והראשונים הביאו את דעת ר' אשר מלוניל שכל זה הוא דוקא בברכה רביעית,

בדין קריאת שמע דאורייתא או דרבנן

יחייבו. וכי רבנן מחדשים על האדם מצוות חדשות שאין בהם טעם. אלא פשוט - שרבנן רצו שהאדם יקבל על עצמו עול מלכות שמים.

עוד יש להעיר, כיצד אפשר לומר שהפרשה מדברת על דברי תורה - ללמוד את הש"ס ושאר חלקי התורה - הרי הפשט של הפסוק לא משמע כך בכלל. שכל הפרשה מתייחסת לקריאת שמע. הינו לענין ייחוד השם. וכיצד אפשר לומר שמדובר על כל העסק בדברי תורה. וסופה של הפרשה יוכיח שכשם שוקשרתם לאות על ידך, וכתבתם על מזוזות ביתך מדבר על הפרשה הזו בלבד, כך ושנתם לבניך ודברתם במדובר על הפרשה המיוחדת הזו שהיא **ייחוד השם**.

ונראה שרב יהודה בא לטעון שהיא גופא, המשמעות של הפסוק היא שבשכבו ובקומו **ידבר בדברי תורה של ייחוד השם**. ואף בלכתו בדרך ובשבתו בביתו, **ולאו דווקא פסוקים אלו**. ומה שצריך לקרוא **דווקא פסוקים אלו הוא מדרבנן**. וטעם התקנה של חכמים היא, שאם לא יהיו פסוקים מסויימים שצריך לקרוא לא יהיה הדבר ברור מה לקרוא וכמה לקרוא. וכיון שאין פסוקים מסויימים, אזי אם ספק לו אם קרא קריאת שמע כדינה אינו צריך לחזור, כל שידוע לו שאמר פסוקים מסויימים מתוך הקריאה. ועיין בסמוך מה שביארנו לפי זה בענין אמת ויציב.

אמת ויציב דאורייתא

משום שהצורה של זכירת יציאת מצרים באמת ויציב, הינו בפרשה שלישית של קריאת שמע הוא מדאורייתא. כלומר בדברי רב יהודה מבואר שמדאורייתא צריך להזכיר את יציאת מצרים באמת ויציב, כלומר בפרשה שלישית עם אמת ויציב. ולכך לא אמר פרשה שלישית, אלא אמת ויציב, הינו פרשה שלישית והתוספת של אמת ויציב הסמוכה לה. והדברים עוד צריכים ליבון. אך כך נראה יסודם של הדברים. וכעת צריך עיון. ומראה מקום אני לך.

הדבר מפליא עד מאוד, כיצד יתכן לומר שלרב יהודה כל דין קריאת שמע אינה אלא דרבנן. והרי בית שמאי ובית הלל נחלקו בדרשות גמורות אם דורשים בשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבים או בשכיבה ממש, ודרשו מזה גם את ענין בשבתך בביתך פרט לעוסק במצווה כתחליף לדרשת בשכבך ובקומך ואם כן מוכח שהוא דרשה גמורה דאורייתא.

והנה בחז"ל דרשו את הפסוקים של קריאת שמע גם כפשוטם, כמו ודברתם במ ולא בדברים בטלים, שהשח שיחה בטלה עבור בעשה. וכן ושנתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיק, שאם ישאלך אדם אל תגמגם, והוא חיוב גמור דאורייתא. וכן פטרו את החתן מדאורייתא מקריאת שמע מדין עוסק במצווה פטור מן המצווה. אם כן ישנה מבוכה גדולה האם הפרשה מדברת על חיובי לימוד תורה באופן כללי או על קריאת שמע באופן מיוחד.

וגם אם נצליח ליישב את כל המקומות עדין אינו מובן מה דחק את רב יהודה לומר שקריאת שמע דרבנן הפך כל המשמעות של הסוגיות עד עכשיו.

עוד צריך ביאור, שהרי כל דין דרבנן או משום הרחקה לדאורייתא או משום שהבינו שכך הוא רצון ה'. ואם נניח שקריאת שמע דרבנן צריך ביאור מדוע חייבו את האדם לקרוא קריאת שמע, הרי אם התורה לא חייבה מדוע רבנן

הגמ' מקשה על רב יהודה אם אמת ויציב דאורייתא מדוע נאמר שמכרך לפנייהם ולאחריהם. וקושיית הגמ' צריכה ביאור, וכי ס"ד שמצוות זכירת יציאת מצרים אינה אלא דרבנן. וגם אם נאמר כן אין זו משמעות הקושיא, שמשמע שהגמ' מקשה שאמת ויציב הם דרבנן ולא עצם יציאת מצרים.

ונראה שכוונת רב יהודה לומר שאם אדם יודע שהזכיר את יציאת מצרים ואינו זוכר אם אמר אמת ויציב צריך לחזור